

ПИЛИП ОРЛИК

(1672 - 1742)

Благородну справу Івана Мазепи продовжив найперший мазепинець Пилип Орлик, гетьман України в екзилі з 1710 р. Він робив все від нього залежне, щоб справа незалежної України знаходилася в центрі уваги європейських держав. Автор статті "Орлик у Швеції" Альфред Єнсен відзначав, що послідовник Мазепи написав "35 листів до коронного правительства, 33 листи до барона Густава Генрика Міллера, радника заграничної експедиції з 1711-1718 рр., далі 5 листів до такого радника Кастана Фейта... і 10 листів до різних членів ради Ц.Мюленборга і Д.Н. фон Гепкена". Всі вони написані в 1711-1741 роках і свідчать, за словами А.Єнсена, про те, що "який фантастичний оптимізм одушевляв до самого кінця Орлика, "гетьмана війська Запорозького".

Що ж нам відомо про життя цього щирого патріота України?

"Пилип Орлик походив з чеського роду, - писав Борис Крупницький. Орлик - це була стара баронська фамілія, дуже розповсюджена в самій Чехії, в Моравії і на Шлезьку. Політичні обставини примусили не одного її представника вимандрувати з Чеського королівства... З польської лінії, що перенеслась на Литву, і походив безпосередньо будучий український гетьман. Батьки Орлика, Степан, певно католик, і мати Ірина, за джерелами правдоподібно з православного роду Малаховських, жили на Виленщині в Ошмянському повіті. Тут у селі Косуті народився 11 жовтня 1672 р. Пилип Орлик". Що стосується прізвища Орлик, то, на думку І.Борщака, "у грамоті цісаря Фердинанда читаємо, що Орлик на слов'янській мові означає орла і що на Угорщині ця родина має ім'я Олах". Пилип рано втратив батька (1673) і його виховувала мати. Нам дуже мало відомо про юнацькі роки П.Орлика. Однак,

безперечно, він був добре освіченою людиною свого часу, прослухавши курси лекцій з філософії і красномовства в Київській колегії. Завдяки природним здібностям і протекції з боку професора С.Яворського, П.Орлик посів посаду консисторського писаря в київській метрополії, а згодом опинився у гетьманській канцелярії.

23 листопада 1698 р. Пилип Орлик одружився на Анні Герцик, що була єврейського походження. У 1702 р. у молодого подружжя народився син Григійр, який дослужився до високого звання маршала Франції. На час народження Григора, Пилип Орлик займав посаду старшого військового канцеляриста, а згодом генерального писаря при Мазепі. Незважаючи на те, що гетьман був дуже обережним, але найбільше довіряв саме Орлику. Необхідно погодитись з твердженням І.Борщака, що Мазепа не помилився, шануючи його більше, як кого-будь: Орлик залишився йому непохитно вірним навіть тоді, коли Мазепа розпрощався зі світом". Саме Орлику Мазепа першому висловив свій намір розірвати з Росією і перейти на сторону Карла XII – короля шведського. "Провівши ніч на роздумуваннях, – писав І.Борщак, – Мазепа відкрив Орликові свою душу, наскільки взагалі така непроглядна душа могла це зробити. У довгій промові з різними обережними застереженнями, розумно та передбачливо він виклав йому причини зміни своєї політики", яка, на жаль, закінчилася невдало.

Пилип Орлик разом з Мазепою опинилися на вигнанні. Після смерті Мазепи, козакі 5 квітня 1710 р. обрали гетьманом П.Орлика. Того ж дня була проголошена і державна конституція України. Пилип Орлик залишив після себе кілька книг: "Алкід Російський" (1695), "Гіппомен Сармецький" (1698), "Діаріуш" (1720–1733), "Вивід прав України" (1712). Однак достатньо однієї його Конституції, щоб ім'я Пилипа Орлика навіки ввійшло до української історії.

Український історик Василь Ріаниченко у своїй праці "Пилип Орлик

(Гетьман-Емігрант). Його жите і діяльність", яка була видана в 1916 р., зробив детальний аналіз цього важливого історико-правового документу. Наведемо тільки окремі статті (всього їх було 16). В першій з них говориться, що після визволення України з-під "невільного ярма московського" гетьман має і повинний визнати православну віру за пануючу. В наступних статтях говориться про кордони України і внутрішній устрій. Згідно них Україна є самостійною, ні від кого незалежною державою під протекторатом короля Швеції і його нащадків, які зобов'язуються її обороняти і не дозволять нікому порушувати її вольності.

Згідно Орликової Конституції гетьман не був самодержавним правителем. В країні мала діяти Генеральна Рада, яка збиратиметься тричі на рік: на Різдво, Великдень і Покрову. Гетьман у свою чергу повинен піклуватися, "щоби людям військовим і посполитим збитечні не чинились тяжесті". Всі урядовці повинні бути обрані "вольними голосами", і гетьман не має права когось настановляти своєю власною волею. Частина статей була присвячена заходам, які торкалися виключно інтересів запорозького козацтва, розвитку міст тощо.

Пилип Орлик був глибоко переконаний, що Росія несе найбільше зло не тільки Україні, але й усій Європі. У "Виводі прав України" – політичному меморіалі гетьмана, П. Орлик відзначає: "Ті, що дбають про інтерес цілої Європи і кожної її держави зокрема, легко зрозуміють небезпеку для свободи Європи від такої агресивної держави. Вони можуть судити про це краще за мене не тільки з прикладів історії, але також завдяки глибокому досвідові й досконалій мудрості, котру мають про все, що відноситься до добра їх держав та інтересів Європи".

До останніх днів свого життя Пилип Орлик не втрачав надію на визволення України. Помер 24 травня 1742 р. у тодішніх турецьких володіннях, проживши сімдесят бурхливих літ.